

ТЕМА ЗАСНИВАЊА СОПСТВЕНЕ ПОРОДИЦЕ У ВИЗИЈАМА БУДУЋНОСТИ АДОЛЕСЦЕНАТА

Нада Половина^{1*}, Маја Жегарац²

¹Институт за педагошка истраживања, Београд, Србија

²Градски Центар за социјални рад (Саветовалиште за брак и породицу),
Београд, Србија

* *npolovina@ipi.ac.rs*

Апстракт

Тему заснивања сопствене породице разматрамо из перспективе адолесцентских визија сопствене будућности. Полазимо од теоријских становишта о настајућој одраслости (*emerging adulthood*) и перспективи будућег времена (*future time perspective*). На узорку од 204 адолесцента просечног узраста 17 година истраживали смо у којој мери је у спонтаним исказивањима адолесцената о сопственој будућности присутна оријентација ка заснивању сопствене породице и на који начин је разрађена. На питање отвореног типа „Како замишљаш да ће изгледати твој живот за 10 година?“, испитаници су давали наративне одговоре који су анализирани методом квалитативне анализе садржаја. Резултати су следећи: две трећине испитаника исказало је оријентацију ка заснивању сопствене породице као субјективно значајан циљ коме теже у наредном десетогодишњем периоду. Овај циљ су разрадили кроз две опште категорије (наглашавање романтично-партнерске везе или партнерског/брачног-родитељског функционисања), које се даље диференцирају у три поткатеорије, односно пет поткатеорија детаљно представљених и илустрованих примерима. На основу уочених тенденција, у раду су размотрене импликације за будућа истраживања и за праксу превентивног деловања.

Кључне речи: визије будућности, заснивање сопствене породице, адолесценти, тематска анализа садржаја

THE ISSUE OF FOUNDING FAMILY OF PROCREATION IN ADOLESCENTS' VISIONS ABOUT THEIR OWN FUTURE

Abstract

The issue of forming one's own family of procreation is considered from the perspective of the adolescents' visions of their own future, starting from the theory regarding the "emerging adulthood" and "future time perspective". On the sample that included 204 adolescents of 17 years of age, we aimed to explore the extent to which

orientation toward founding a family of procreation is present and how it is elaborated in adolescents' narratives about their own future. The participants gave narrative answers to the open-type question "What kind of life will you have in ten years' time?" The qualitative content analysis was applied. The main findings of the research are the following: two-thirds of our sample expressed their commitment to establishing their own families as a subjectively important goal for within the next ten years' time, elaborating this goal through two general categories (emphasize romantic partnership or partnership/marital-parental functioning), which is further differentiated into three and five sub-categories (thematic patterns) presented in detail and illustrated with examples. At the end of the paper, based on the trends that emerged in this exploration, we forward the implications for future research and preventive practice.

Key words: visions of the future, family of procreation, adolescents, thematic content analysis

УВОД

Социјално-економске промене широког спектра обележавају савремене услове живота и суочавају нове генерације младих са све сложенијим препрекама и изазовима када на путу ка одраслом добу настоје да се осамостале кроз завршавање школовања, запошљавање и формирање сопствене породице. У том смислу, најупечатљивија друштвена тенденција код садашњих генерација младих и у развијеним земљама западне и источне Европе је све каснији улазак у партнерско заједништво и/или брак и одлагање материнства/родитељства за касне двадесете и ране тридесете године (Milić, 2007; Mynarska, 2010; Thévenon, 2008).

Подаци показују да је у САД последњих година повећана старост жена (27 год.) и мушкараца (29 год.) при закључивању првог брака, као и старост жена при рађању првог детета (25,7 година, подаци за 2012. годину), те број прворођене деце коју су родиле неудате жене (48%) (Martinez et al. 2012). Тенденција је слична у земљама Европске уније – просек за жене при закључивању првог брака је 29 година, а за мушкарце 32 године, уз велике разлике међу земљама чланицама. Истовремено, у ЕУ је у порасту број младих који живе у ванбрачној заједници; у 2013. години 22,9% младих узраста 16–29 год. живело је у ванбрачној заједници. У земљама ЕУ расте број деце која су рођена ван формалног брака (2011. год. било их је 40%), док број такозваних нуклеарних породица (пар са децом у заједничком домаћинству) опада у односу на оне који бирају да живе сами (31,4%) или да живе као парови без деце (24,7%) (Eurostat, 2015). У земљама ЕУ присутна је и тенденција продуженог „самачког” живота младих у породици порекла – у узрасној групи 20–24 год. са родитељима живи 71,9% младића и 60,0% девојака, док је у узрасној групи 25–29 год. реч о 43,0% мушкараца и 28,1% жена. Описане социјалне тенденције најчешће се објашњавају економским

разлозима (дуже школовање, тражење посла), али и културним разлозима. Данашње генерације младих на брак све више гледају као на завршницу претходно обављених задатака – пре свега потпуног финансијског осамостаљивања, стабилизовања у послу и каријери (Klein, 2013).

Сличне тенденције присутне су и код младих у Србији – жене први брак склапају са просечно 27,5 год., мушкарци са 31,1, а старост мајке при рађању првог детета у просеку је око 27 година (Републички завод за статистику, подаци за 2013. годину). Слична, али у односу на САД и земље ЕУ израженија, јесте тенденција становања младих у домаћинству са својим родитељима – код родитеља живи 77% испитаника од 16 година до 24 године и 64% младих од 25 до 30 година (Ignjatović, 2009). Оно што је различито јесте то да је у Србији двородитељска породица у самосталном домаћинству још увек најчешћи (36%) тип начина живљења (Eurostat, 2015:44), као и тенденција директног преласка младих из породице порекла у породицу опредељења, док су неконвенционални и нестандартни стилови преласка мање заступљени (Ignjatović, 2009; Tomanović i Ignjatović, 2004). Описане начине академска заједница Србије означава синтагмом „блокирано одрастање нових генерација” и примарно обрађује ефектима дуготрајне социо-историјске кризе деведесетих година, неповољним социо-економским и културно-историјским утицајима на све сфере живота младих, па и на сферу заснивања сопствене породице (Mrđa, 2011; Tomanović, 2012).

У целини гледано, представљени демографски подаци могу се интерпретирати у контексту бројности развојних задатака који прате прелаз од адолесценције до младог одраслог доба, као и све виших стандарда испуњења тих задатака, њиховог брзог следа и разноликости која усмерава младе у различита поља и смерове деловања. Исходи тог деловања су често непредвидљиви дајући свакодневном животу младих обележја флуидности, односно живљења у променама (Bauman, 2006), што не доприноси грађењу претпоставки (трајање, стабилност) важних за формирање сопствене породице. Када је реч о нашој средини, као додатни чинилац у објашњавању одлагања ступања у брак и улогу родитеља појављују се и чиниоци који одражавају конфликте на линији прокреативне тежње младих – сепарациони проблеми младих.

ТЕОРИЈСКИ ОКВИР И РЕЛЕВАНТНА ИСТРАЖИВАЊА

У истраживању представљеном у овом раду примењен је квалитативно-дескриптивни приступ, који подразумева да се у процесу анализе добијених података остане што ближе самим подацима, односно да процес анализе података не усмеравају унапред одређене

категорије/конструкти (Sandelowski, 2000). Међутим, особености истраживачке теме (визије будућности у сегменту стварања сопствене породице) и узрастне групе (адолесценти) која је у средишту истраживања упућују на очекивање да ће погодан оквир за интерпретирање добијених налаза бити оквир који повезује два сродна концепта: (1) „настајућа одраслост” (*emerging adulthood*) – концепт из круга теорија о развоју одраслих (Levinson, 1986); (2) „перспектива будућег времена” (*future time perspective*) – концепт којим се баве студије о људској мотивацији и понашању (Nuttin & Lens, 1985/2014).

Настајућа одраслост је конструкт којим се означава посебан и специфичан развојни ступањ (18–28 година) за који је карактеристично гомилање животних догађаја (завршавање школовања и запослење, брак, родитељство), али и субјективних доживљаја себе као одрасле особе заснованих на истраживању личног идентитета и различитих могућности у подручјима љубави, рада и погледа на живот (Arnett, 2004). У сва три подручја овај процес отпочиње у адолесценцији, али се највећим делом одвија унутар настајуће одраслости. Када је реч о подручју љубави и излазака, истраживање будућих могућности почиње још у периоду адолесценције и има важан мотивациони значај јер усмерава интересовања, аспирације, постављање циљева и тежњу да се ти циљеви остваре (Nurmi, 1991), док се са периодом настајуће одраслости повезују тежње за продужено трајање и продубљивање комуникације пара у правцу истраживања потенцијала за заједнички живот.

Перспектива будућег времена је концепт који се односи на садашње предвиђање будућих циљева постављених у блиској или удаљеној будућности (Simons et al., 2004). Иако се конструисање ових циљева мења током времена (Salmela-Aro, Aunola & Nurmi, 2007), а њихово остваривање одређују и унутрашњи/психолошки процеси и спољне/социо-културне детерминанте (норме које се уче; реални животни услови), они имају посебан значај у томе како појединци усмеравају свој развој и граде сопствени идентитет. Предвиђања будућности и оријентација према њој посебно су значајни за адолесценте који се сусрећу са мноштвом различитих развојних задатака и важних одлука које треба да донесу у вези са властитом будућношћу и властитим идентитетом (Nurmi, 1991).

Релевантна истраживања

Сумирајући резултате бројних истраживања, Нурми указује на то да се циљеви и интересовања адолесцената исказани кроз њихова замишљања будућности односе на развојне задатаке касне адолесценције и почетног одраслог доба, а у погледу садржаја и временског оквира специфични су зависно од узраста, социо-економског статуса и културе (Nurmi, 1991). Млади који су у стадијуму на-

стајуће одраслости своју будућност виде са много наде и оптимизма, а лични односи са другима – посебно квалитет романтичних веза и брака – опажени су као најзначајнија компонента њихове будуће среће (Arnett, 2000). Током десетогодишњег периода достизања статуса одраслог, млади/студенти у САД су мењали своје циљеве – одмицањем времена „смањивало се ангажовање у односу на циљеве везане за образовање, пријатеље и путовања, а повећавала укљученост и ангажовање у односу на породичне циљеве, посао и здравље” (Salmela-Aro, Aunola & Nurmi, 2007: 97). Очекивано, у истраживањима која се баве жељама и очекивањима везаним за романтичне везе и родитељство, утврђени су ефекти пола: жене предвиђају улазак у брачну улогу годину дана раније него мушкарци (Kerpelman & Schvaneveldt, 1999). У описима сопствене будућности (Greene et al., 1992) адолесценткиње су, у односу на своје вршњаке мушког пола, дале богатије одређење домена породичног живота (чешће предвиђање брака и родитељства, те већег броја догађаја који се односе на домен породице).

У погледу особености преласка младих у одрасло доба, истраживања у нашој средини показују да је управо сфера породичног живота једна од сфера које имају улогу „прекретница” (Ignjatović, 2009), да Србија припада земљама „јужног/медитеранског обрасца транзиције у одраслост који обележава касно напуштање родитељског дома, продужена финансијска зависност младих од њихових родитеља са којима имају јаке емоционалне везе” (Tomanić, 2012: 86). Такође, истраживачки налази сугеришу да постоје разлике условљене полом – жене пре него мушкарци антиципирају време уласка у улогу родитеља (Blagojević, 1993), а у симулираној ситуацији одлучивања о будућем родитељству девојке (узраст од 15 година до 21 године) више воле лично укључени стил и ретко су неодлучне, док је код мушкараца исте узрасне групе присутнији стил који карактерише неодлучност (Polovina, 2004). За тему рада су релевантни и резултати истраживања о личним циљевима и преферираним стилевима живота младих који указују на то да: две трећине (66%) ученика завршних разреда средњих школа љубав као лични циљ сврстава међу пет приоритетних циљева, мада истовремено само једна десетина овај циљ бира као најважнији циљ (Kuzmanović i Petrović, 2007); да је преферирани животни стил младих (од 17 до 18 година; студентска популација) породично-сентиментални, који је у више истраживања у нашој средини показао стабилност у високом вредновању у смислу заузимања првог или другог места на листи најпожељнијих стилова живота (Mladenović i Knebl, 2000; Krstić i Stojanović, 2014).

МЕТОД

Предмет и циљ истраживања. Рад се бави истраживањем феномена оријентације ка заснивању сопствене породице, са циљем да сагледа и опише релативно уопштене оријентације младих ка стварању сопствене породице, кроз призму њихових визија будућности које се односе на временски период од 10 година (обухвата период настајуће одраслости). У складу са већ постојећим одређењима конструкта „визија” (Strange & Munford, 2002), у раду се под визијама будућности подразумевају замишљене менталне слике које вербално формулише онај ко их замишља као мање или више идеализоване циљеве којима тежи у будућности. Једно од прихваћених становишта је да онај ко ствара визију у њој артикулише своје вредности, сврхе и идентитет (Boal & Bryson, 1988, према Strange & Munford, 2002), што даје шири оквир за елаборацију добијених резултата.

Истраживачка питања на која се у раду одговора су: колико је тема заснивања сопствене породице присутна и како је испитаници адолесценти елаборирају у визијама сопствене будућности. Према доступним подацима, у досадашњим истраживањима у нашој средини тема заснивања сопствене породице на овај начин није истраживана – у том смислу, резултати овог истраживања имају потенцијал да дају ширу слику о разматраној теми и да буду основа за даља истраживања, али и превентивно деловање у контексту крајње неповољне демографске ситуације у Србији.

Узорак истраживања и инструмент за прикупљање података. У истраживању су учествовала 204 адолесцента просечног узраста 16,84 год. Реч је о ученицима завршних разреда средњих школа (52,2% су ученици гимназија, 47,8% ученици средњих стручних школа). У узорку је нешто више девојака (56,7%) него младића (43,3%). Истраживање је спроведено у седам школа у четири града у Србији (Београд, Шид, Краљево, Чачак), а учествовали су само ученици чији су родитељи дали писмену сагласност за учешће. У свакој школи је постојао координатор истраживања који је дао упутства разредним старешинама на чијим су часовима адолесценти попуњавали упитнике.

За потребе шире конципираног истраживања, направљен је упитник који је, поред општих података о испитанику, садржао осам питања отвореног и једно питање затвореног типа. У овом раду предмет анализе је једно питање отвореног типа код кога је требало да испитаници на понуђеном празном простору (опсега једне трећине А4 странице) дају своје самоописе. Питање је гласило: „Како замишљаш да ће изгледати твој живот за 10 година (*где ћеш живети, шта ћеш радити, ко ће бити значајне особе у твојем животу, шта ће се значајно дешавати у твојем животу*)?”. Дакле, питање је било отвореног типа, али су у загради понуђене усмеравајуће одреднице

са циљем да у одређеној мери спецификују само питање и дају му оквир који је, најшире гледано, кореспондирао са основним одредницама теорије о настајућој одраслости (Arnett, 2000).

Анализа података. У обради прикупљених података примењен је квалитативно-дескриптивни приступ погодан за опис недовољно истражених феномена и за њихово обухватно, али сажето сагледавање заједничких тема и начина њихове елаборације у оквиру добијених истраживачких података (Sandelowski, 2000). Опредељење за овакав приступ подразумева и настојање да се остане што ближе самим подацима у смислу експлицитних/семантичких одређења која дају сами испитаници (оно што је на површини), што подразумева превасходно индуктивни приступ у поступку анализе. Применили смо метод квалитативне анализе садржаја као најпримеренији врсти добијених података. У примени метода стало се уз становиште Санделовске (Sandelowski, 2000) да квалитативна анализа садржаја увек подразумева пребројавање речи и/или категорија, односно примену дескриптивне статистике уколико узорак чини довољно велики број испитаника. Кораци у поступку анализе података у истраживању обухватили су: (а) почетно идентификовање присуства/одсуства садржаја везаних за заснивање сопствене породице у визијама свих испитаника (пишу или не пишу о романтичном партнерству и/или родитељству и породици); (б) почетно идентификовање специфичних садржаја везаних за заснивање сопствене породице које су у својим описима дали испитаници у чијим је визијама идентификовано присуство оријентације ка заснивању сопствене породице (обрасци уобличавања садржаја – категорије и поткатегорије); (в) поновна анализа података са циљем систематског кодирања и категорисања наратива испитаника у идентификоване поткатегорије. Овај део анализе података независно су радила два истраживача (аутори рада). Почетна сагласност у кодирању износила је 70%, а неусаглашеност у класификовању је преиспитана кроз заједничку анализу до потпуне усаглашености исказане у финалном кодирању наратива.

РЕЗУЛТАТИ

Да ли је заснивање сопствене породице важна тема у визијама будућности адолесцената?

Од 204 испитаника који су дали одговоре на упитник, њих 7 је у простору за опис визија исказало кратке коментаре попут следећих: „не размишљај унапред”, „тешко је рећи”, „то само Бог зна”, те су, заправо, узорак за анализу чинили описи 197 испитаника који су исказали визију сопствене будућности кроз шире самоописе (просечна дужина добијених самоописа је 31,35 речи) и њих ћемо у даљем приказу резултата третирати као почетну групу за анализе.

Од 197 испитаника који су исказали визије сопствене будућности, њих 122 (61,93%) у садржају визија је користило речи које говоре о оријентацији ка стварању сопствене породице (веза пред брак, вереник/вереница, трајна веза и заједничко становање, живот са мужем/женом и децом, „имаћу своју породицу”), док у визијама 75 испитаника (38,07%) није било таквих садржаја. Од 122 испитаника, у чијим визијама је идентификована оријентација ка стварању сопствене породице, близу две трећине су девојке (63,11%), док су међу онима који нису исказали овакву оријентацију девојке (50,67%) и младићи готово једнако заступљени. Имајући у виду да је у почетном узорку више девојака него младића, на овом нивоу анализе, добијене разлике могу се посматрати само као могућа тенденција. Термин *оријентација* користимо у значењу префериране мисаоне усмерености испитаника према догађајима и особама у будућности.

*Како адолесценти елаборирају оријентацију
ка заснивању сопствене породице?*

Даље анализе садржаја визија обухватају само групу испитаника који су исказали оријентацију ка стварању сопствене породице (122). У овој групи идентификоване су две основне категорије елаборације назначене оријентације које се даље диференцирају у три поткатегорије, односно пет поткатегорија.

Романтично-партнерска веза и партнерско/брачно-родитељско функционисање су два основна начина, односно две основне категорије елаборације оријентације ка заснивању сопствене породице исказане у визијама будућности испитаника. Први чине садржаји који се односе на предбрачно и брачно партнерство, на пример: „замишљам себе у озбиљној вези”, „живећу са партнером”, „значајна особа биће ми вереник”, „бићу удата”. Категорија је означена као „оријентација ка заснивању сопствене породице са нагласком на романтично-партнерској вези”. Овај тип оријентације присутан је у визијама 17,21% испитаника, а већину чине девојке (13,11% наспрам 4,10% од 122 испитаника).

Другу општу категорију чине садржаји који укључују партнерско/брачно-родитељско функционисање, на пример: „најважније особе ће ми бити жена и деца”, „најважније ми је да једног дана имам породицу”, „почећу да формирам сопствену породицу”, „живећу са супругом и децом”, „бићу породично остварен”. Категорију смо означили као „оријентацију заснивања сопствене породице са нагласком на родитељско-партнерском функционисању”. Овај тип оријентације присутан је у визијама 82,79% испитаника, више код девојака него код младића (48,36% наспрам 34,43% од 122 испитаника).

Оријентацију ка заснивању сопствене породице са нагласком на родитељско-партнерском функционисању (нуклеарна породична

целина) у својим визијама исказало је пет пута више испитаника од оних који наглашавају романтично-партнерску везу. С обзиром на то да су визије обухватале временску дистанцу од 10 година, овај налаз упућује на то да већина испитаника који су исказали оријентацију ка стварању сопствене породице тежи ка заокруженој – целовитој слици себе у сопственој породици до навршених 27 година живота, што је сагласно са већ поменутиим демографским показатељима старости младих у Србији при уласку у први брак и рођењу првог детета.

Од конкретизованих до флуидних и некохерентних елаборација о заснивању сопствене породице. У даљем поступку анализе садржаја визија идентификовано је више поткатегорија / тематских образаца (Табела 1) кроз које испитаници разрађују исказану оријентацију ка заснивању породице наглашавањем родитељско-партнерског функционисања (пет поткатегорија / тематских образаца) или наглашавањем романтично-партнерске везе (три поткатегорије / тематска обрасца).

Табела 1 Спецификовање оријентације ка заснивању сопствене породице – основне категорије и поткатегорије

Нагласак на родитељско-партнерском односу	Нагласак на романтично-партнерској вези
<i>Стандардни образац</i> (завршити школовања, запослити се, засновати породицу)	<i>Стандардни образац</i> (завршити школовања, запослити се, ући у брак)
<i>Реализација личних потенцијала</i> (заснивање породице као подручје реализације личних потенцијала)	<i>Реализација личних потенцијала</i> (улазак у брак као део ширег оквира реализације личних потенцијала)
<i>Најзначајнији циљ</i> (заснивање породице је циљ од највећег значаја као део процеса и показатељ пуне одраслости)	<i>Осамостаљивање од породице порекла</i> (улазак у брак/партнерство као део осамостаљивања од породице порекла)
<i>Опште животне идеализације</i> (идеализација у погледу циљева у будућности – обухвата и заснивање сопствене породице)	
<i>Неизвесност</i> (неизвесност и фрагментираност у погледу циљева – обухвата и наговештено заснивање сопствене породице)	

Разлика у броју идентификованих поткатегорија несумњиво се мора довести у везу са мањим бројем испитаника који су у својим визијама нагласили романтично-партнерску везу. Уочљиво је да у обе категорије постоје два иста тематска обрасца (стандардни; ре-

ализација личних потенцијала) – при чему постоји разлика у стадијуму, односно темпу и нивоу исхода (романтично партнерство / брак; и брак и деца) који се антиципира у наредном десетогодишњем периоду. Па ипак, стандардни образац се у две главне категорије појављује у стабилном постотку од приближно 50%.

Различити начини елаборације оријентације ка стварању сопствене породице која наглашава родитељско-партнерско функционисање, њихова учесталост и илустративни примери приказани су у Табели 2. Из одређења поткатегија и наведених примера уочљиво је да се разлике у начину елаборисања крећу у распону од врло разрађених и конкретизованих одређења (стандардни образац, породица као циљ од највећег значаја и као реализација личних потенцијала) до веома флуидних и некохерентних одређења (породица као део ширих идеализација или као део ширег издељеног и некохерентног виђења сопствене будућности).

Карактеристично за испитанике који су исказали по учесталости најприсутнији „стандардни образац” релативно је оскудно разрађен, али јасан редослед животних догађаја на чијем је крају заснивање породице. За разлику од њих, испитаници који су у својим визијама будућности оснивање породице експлицирали као циљ од највећег значаја не помињу редослед животних догађаја, односно не позиционирају стварање сопствене породице у односу на друге животне догађаје. За испитанике који су исказали образац „реализација личних потенцијала” карактеристично је да дају конкретизоване елаборације свог живота у будућности у различитим развојним доменима, од којих је један и домен породице. Посебно су занимљиве елаборације испитаника (превасходно девојака) у оквиру поткатегије „опште животне идеализације” – код њих је заснивање сопствене породице део оптимализованог остварења „својих снова” и скоро без изузетка укључује живот у иностранству. За испитанике у чијим описима визија централно место има неизвесност, карактеристична је фрагментисаност циљева – они говоре о породици успутно и условно.

Присутне су и разлике у груписању описа с обзиром на пол испитаника. У целини гледано, однос девојака и младића у овој категорији износи 58% наспрам 42%, што је приближно односу у укупном узорку испитаника (56,7% наспрам 43,3%). Унутар пет поткатегија младићи и девојке су неравномерно распоређени, што је најизраженије у поткатегијама „опште животне идеализације” и „реализације личних потенцијала” (превага девојака).

Табела 2 Поткатегорије повезане са оријентацијом ка заснивању сопствене породице која наглашава родитељско-партнерско функционисање

Нагласак на родитељско-партнерском односу		
Поткатегорије – тип обрасца: назив и опис	Учесталост (процент:* фреквенце по полу)	Примери**
Стандардни образац Завршити школовање, запослити се, засновати породицу	52,47% 28 девојака 25 младића	Замислићам се као образовану младу жену са завршеним факултетом, сталним запослењем. По завршетку факултета основаћу породицу и она ће ми бити важна. (ученица, Гимназија, Шид)
Најзначајнији циљ Оснивање породице, циљ од највећег значаја као део процеса и показатељ пуне одраслости	14,85% 8 девојака 7 младића	Желела бих да живим у Краљеву или Београду. Радићу као инструктор у ауто-школи, или саобраћајној школи, а можда и при полицији. Мени је најбитније да имам породицу, више од четворо деце, а важне особе поред породице биће ми и неке колеге и добри пријатељи. (ученица, Електротехничка школа, Краљево)
Опште животне идеализације Оснивање породице као део ширих идеализација сопственог живота у будућности	12,87% 11 девојака 2 младића	Мој живот за 10 година ће изгледати овако: Живећу у Паризу, радићу у банци или ћу бити професор физичког васпитања. Важно у мом животу ће се десити да ћу наћи једног лепог, богатог дечка, има ће мо 2-3 деце, имаће мо два аута, један мој-један од дечка, нап: БМВ, Ауди, и још много других аута. Важне особе у мом животу ће бити: моја породица, мој муж, деца и наравно пријатељи. (ученица, Гимназија, Шид)
Остваривање личних потенцијала Оснивање породице као део ширег оквира остваривања личних потенцијала	9,90% 7 девојака 3 младића	Замислићам да ћу живети у Београду, бићу наставник физичког или тренер, постаћу све зрелија и комплетнија особа, биће ми важна моја жена и деца ако их будем имао. (ученик, Електротехничка школа Краљево)
Неизвесност Неизвесност и фрагментираност у погледу циљева и у односу на наговештено заснивање породице	9,90% 5 девојака 5 младића	Ја стварно не знам. Не знам шта ће сутра бити а не за десет година. Глупо је замарати се толико унапред. Али ако се ми школујемо, можемо да утичемо на бољу будућност која нас чека. А што се тиче важних особа, породица би требала бити на првом месту, ако је будем имала, наравно. (ученица, Гимназија, Шид)

Легенда: * Процентни су рачунати за групу испитаника која наглашава родитељско-партнерско функционисање.

** Описи испитаника су дословно наведени, укључујући и правописне и граматичке неправилности, величину слова, знакове интерпункције.

Различити начини елаборације оријентације ка стварању сопствене породице која наглашава романтично-партнерску везу, њихова учесталост и илустративни примери приказани су у Табели 3. Уочљиво је да је у назначеној категорији приближно три пута више девојака него младића (16:5), што је тенденција која се може сматрати значајном и надилази почетне разлике у основном узорку. Већ је указано на сличност поткатегија „стандардни образац” и „реализација личних потенцијала” у две опште категорије. Код „стандардног обрасца” и овде је карактеристично да је реч о оскудним елаборацијама, али јасним редоследом животних догађаја, с тим да је овде на крају социјално очекиваног следа догађаја „озбиљна партнерска веза”, као претпоставка могућег брачно-породичног заједништва. За испитанике који су исказали образац „остваривање личних потенцијала” и овде је карактеристично да дају конкретизоване елаборације свог живота у будућности у различитим развојним доменима, од којих је један – бити у сталној партнерској вези или браку. Иако је у поткатегији „осамостаљивање од породице порекла” свега три испитаника, она је занимљива управо због тога што као централно место у оријентацији ка стварању сопствене породице експлицира процесе одвајања од породице порекла.

Табела 3 Поткатегије повезане са оријентацијом ка заснивању породице која наглашава романтично-партнерску везу

Нагласак је на романтично-партнерској вези		
Поткатегије – тип обрасца: назив и опис	Учесталост (процент* и фреквенца по полу)	Примери**
<i>Стандардни образац</i> Завршити школовање, запослити се, ући у брак	47,62% 8 девојака 2 младића	<i>Завршити факултет, наћи жељени посао, самостално живети у већем граду и зарађивати, можда бити у дугој вези.</i> (ученица, гимназија, Београд)
<i>Реализација личних потенцијала</i> Улазак у брак као део ширег оквира реализације личних потенцијала	38,10% 6 девојака 2 младића	<i>Професионално остварена у свету уметности/моде, у свом стану, у сталној вези са особом коју волим и која мене воли, ако се ствари не промене – у иностранству</i> (ученица, Гимназија, Шид)
<i>Осамостаљивање од породице порекла</i> Улазак у брак као део осамостаљивања од породице порекла	14,28% 2 девојке 1 младић	<i>Постати самосталнији и сам ћу одлучивати шта да радим. Можда ћу се оженити. Бићу на студијама медицине у Београду или неком другом граду.</i> (ученик, гимназија, Београд)

Легенда: * Проценти су рачунати за групу испитаника која наглашава родитељско-партнерско функционисање

** Описи испитаника су дословно наведени, укључујући правописне и граматичке неправилности, величину слова, знакове интерпункције.

Мада је у овој категорији мали број испитаника, тенденција веће заступљености девојака је изражена, те је занимљиво сагледати распоређивање у поткатегорије с обзиром на пол. Девојке и младићи су се унутар све три поткатегорије распоредили у пропорцијама које су сличне односу полова унутар целе категорије (16:5). Ако се овладавање подручјем романтичне љубави и партнерских релација, у склопу ширег експериментисања током фазе настајуће одраслости, разуме као развојна претходница формирању породице прокреације, онда већа заступљеност девојака у овој категорији него у категорији са нагласком на родитељско-партнерском односу упућује на могуће разлике у степену диференцираности у приступу теми стварања сопствене породице, али и на могуће разлике у развојном дефинисању полних улога и идентитета код младића и девојака.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Истраживање о коме извештавамо у раду, концептуално и методолошки (квалитативни приступ и методолошка отвореност у прикупљању података) разликује се од претходних истраживања у нашој средини која се тичу односа младих према заснивању сопствене породице. У средишту наших разматрања су визије младих о сопственој будућности као концепт који може да обједини оријентацију према будућности и конкретне садржаје који су од значаја за особу у датој и наредној фази животног развоја, те омогући спонтано исказивање/неисказивање различитих садржаја као субјективно значајних за појединца. У односу на одговоре на питања питања из упитника, кроз описе визија добијен је богатији материјал за анализу.

Уопштено гледано, резултати нашег истраживања показују да је скоро две трећине адолесцената у узорку (61,93%) спонтано исказало оријентацију ка заснивању сопствене породице – најчешће кроз заокружену, целовиту слику себе у сопственој породици (брачни партнер и дете/деца) до навршене 27. године живота, а знатно ређе наглашавањем романтично-партнерске везе (озбиљна веза, предбрачна веза). Иако су присутне индивидуалне разлике у погледу елаборације начина долажења до овако пројектованог исхода, код испитаника је најзаступљенији такозвани стандардни образац (завршити школу, запослити се, засновати своју породицу или бити у „озбиљној” – (пред)брачној вези. Важан налаз овог истраживања је и то да четвртина младих у узорку елаборира оријентацију ка заснивању сопствене породице на начин који укључује више индивидуални приступ у смислу опредељења за заснивање сопствене породице као циљ од највећег значаја и као важно подручје реализације сопствених потенцијала. Ако добијене налазе посматрамо кроз оквир концептуализација о настајућој одраслости (Arnett, 2004), можемо рећи

да део адолесцената у узорку ствара визију своје будућности и одраслости усредсређујући се на животне догађаје (стандардни образац), део усредсређујући се на најважнији циљ (породица као најважнији циљ), а део адолесцената у средиште ставља субјективни доживљај развоја својих потенцијала или остваривање потреба (идеализације) у различитим подручјима – па и у подручју романтичних веза, брака и породице.

Не изненађује налаз хетерогености елаборација с обзиром на пол. Знатно је већа заступљеност девојака него младића у групи испитаника који оријентацију ка заснивању породице исказују кроз тематске образце са наглашеном романтично-партнерском везом (не појављује се тема о сопственом потомству), може се повезати са чињеницом да рођење детета и улазак у родитељство значајније утиче на развојне процесе и задатке девојака у фази настајуће одраслости него што је то случај са младићима. Мање је изражена, али присутна, тенденција већег броја девојака него младића у поткатегорији „реализације личних потенцијала” у обе основне категорије (нагласак на родитељско-партнерском функционисању и нагласак на романтично-партнерској вези) могла би се тумачити у светлу разлика у процесима сазревања и диференцијације код девојака и младића у аспектима везаним за улогу пола. Још упадљивија превага девојака у поткатегорији „идеализација будућности” може се повезати са социјално обликованим и кроз медије фаворизованим визијама родне улоге.

Ограничења нашег истраживања везана су за узорак истраживања и индивидуалне неуједначености описа визија. Наиме, адолесценти који су учествовали у истраживању потичу из различитих средина (ниво урбанизације и социо-културне особености), што ограничава генерализацију података. Неуједначеност у обиму наративног материјала код различитих испитаника (обим варира од једне до пет-шест проширених реченица) јесте фактор од значаја у процесу анализе и интерпретације података.

У целини гледано, резултати истраживања могу бити подстицајни за комплекснији приступ питањима везаним за однос младих према заснивању сопствене породице, а идентификоване категорије и поткатегорије (начина елаборације оријентације према заснивању сопствене породице) могу обогатити почетне поставке будућих истраживања, али и осмишљавања превентивних програма у контексту подршке младима у реализовању оријентација заснивања сопствене породице.

ЗИТЕПАТУРА

- Arnett, J. (2000). Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties, *American Psychologist*, 55(5), 469–480
- Arnett, J. (2004). *Emerging adulthood: The widening road from the late teens through the twenties*. New York, Oxford University Press
- Bauman, Z. (2000/2006). *Liquid Modernity*. Polity Press, Cambridge
- Blagojević-Šijaković, M. (1993). Mladi i roditeljstvo: ka dezideologizaciji roditeljstva (I deo) [Young people and parenthood: Towards the dis-ideologization of parenthood (part 1)]. *Sociologija*, 45(3), 321–484
- Greene, A. L., Wheatley, S. M., & Aldava IV, J.F. (1992). Stages on life's way: Adolescents' implicit theories of the life course. *Journal of Adolescent Research*, 7, 364–381
- Ignjatović (2009). Aktuelni problem u istraživanju tranzicije u odraslost sa osvrtom na Srbiju, [Recent Problems in Research on Transition to Adulthood: Country Focus Serbia], *Stanovništvo*. 47(1), 7–22
- Kerpelman, J., & Schvaneveldt, P. (1999). Young adults' anticipated identity importance of career, marital, and parental roles: Comparisons of man and woman with different role balance orientations. *Sex Roles*, 41(3-4), 189–217
- Klein, E. (2013). Nine facts about marriage and childbirth in the United States. The Washington Post, March 25, 2013 Wonkblog/ Newsletter, Preuzeto (10. 9. 2015) sa <http://www.washingtonpost.com/news/wonkblog/wp/2013/03/25/>
- Krstić, M., Stojanović, D. (2014). Preferirani životni stilovi studenata Univerziteta u Prištini (Kosovska Mitrovica) i Univerziteta u Nišu [Preferred life style of students of the University of Priština (Kosovska Mitrovica) and the University of Niš]. *Teme*, 38(4), 1665–1682
- Kuzmanović, B., Petrović, N. (2007). Struktura preferencija ličnih i društvenih ciljeva srednjoškolaca [Preference structure of personal and social goals of the high-schoolers]. *Psihologija*, 2007, 40(4), 567–585
- Levinson, D. (1986). A Conception of Adult Development. *American Psychologist*, 41(1), 3–13
- Martinez G.M, Daniels K., Chandra, A. (2012). Fertility of men and women aged 15–44 years in the United States: National Survey of Family Growth, 2006–2010. *National Health Statistics Reports*; 51, (pp 1–28) Hyattsville, MD: National Center for Health Statistics.
- Milić, A. (2007). *Sociologija porodice* [Sociology of the family], Čigoja, Beograd
- Mladenović U: Knebl, J. (2000). Value-based orientation and preferred life-styles of adolescents. *Psihologija*, 33 (3-4), 435–454
- Mrđa, S. (2011). *Kulturni život i potrebe učenika srednjih škola u Srbiji* [Cultural life and needs of secondary school students in Serbia]. Beograd: Zavod za proučavanje kulturnog razvitka.
- Mynarska, M. (2010). Deadline for Parenthood: fertility postponement and age norms in Poland. *European Journal of Population*, 26(3), 351–373
- Nurmi, J-E. (1991). How adolescents see their future? A review of the development of Future Orientation and Planning. *Developmental Review*, 11, 1–59
- Nuttin, J., Lens, W. (1985/2014). *Future Time Perspective and Motivation: Theory and Research Method*, Leuven University Press and Erlbaum
- Polovina, N. (2004). *Tok razvoja orijentacije ka roditeljstvu* [Developmental path toward parenthood], doktorska disertacija odbranjena na Katedri za psihologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu

- Salmela-Aro, K., Aunola, K., Nurmi, J.-E., (2007). Personal Goals During Emerging Adulthood A 10-Year Follow Up, *Journal of Adolescent Research*, 22 (6), 690–715
- Simons, J., Vansteenkiste, M., Lens, W. (2004). Placing motivation and future time perspective theory in a temporal perspective. *Educational Psychology Review*, 16(2), 121–139
- Sandelowski, M. (2000). Focus on Research Methods Whatever Happened to Qualitative Description? *Research in Nursing & Health*, 23, 334–340
- Strange, J. M., Munford, M. D. (2002). The origins of vision: Charismatic versus ideological leadership. *The Leadership Quarterly*, 13(4), 343–378
- Thévenon, O. (2008). Family policies in developed countries: Contrasting models. *Populations & Societies*, 448, 1–4
- Tomanović, S., Ignjatović, S. (2004). Mladi u tranziciji: između porodice porekla i porodice opredeljenja [Youth in transition: between family of origin and family of procreation]. U; Nikolić, M. i Mihajlović, S., et al.: *Mladi zagubljeni u tranziciji* (39–64), Beograd: Centar za proučavanje alternative
- Tomanović, S. (2012). Tranzicija (prelazak) u odraslost: obeležja i promene [Transition to adulthood: pace, features and changes]. U S. Tomanović et al. /Ur./ *Mladi – naša sadašnjost. Istraživanje socijalnih biografija mladih* (str. 81–95), Čigoja i Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu
- Demografska statistika u Republici Srbiji [Demographic statistics in Serbia], 2013, Republički zavod za statistiku Srbije
- Being young in Europe today* – Eurostat statistical book 2015, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2015, Preuzeto sa (10. 9. 2015) http://ec.europa.eu/malta/pdf/being_young_in_europe_today.pdf.

THE ISSUE OF FOUNDING FAMILY OF PROCREATION IN ADOLESCENTS' VISIONS ABOUT THEIR OWN FUTURE

Nada Polovina¹, Maja Žegarac²

¹Institute for Educational Research, Belgrade, Serbia

²City of Belgrade Center for Social Work

(Department for Marriage and Family Counseling), Belgrade, Serbia

Summary

The introduction part of the article considers the broadly spread social trend of delaying entering into a romantic partnership and/or marriage and delaying maternity/parenthood of young people today to late twenties and early thirties through the examples of the demographic data of the Western and Eastern European countries and Serbia. The outline of the theoretical frame, suitable for the interpretation of the research results, represents two related concepts: (1) “emerging adulthood” as a separate stage of development (from years 18th till 28th), during which life events and experiencing ourselves as an adult person cumulate through investigating personal identity in the areas of love, work and attitudes towards life; (2) “the future time perspective” relies on the present anticipation of future goals in near or far future, and is of special significance in the light of developing tasks and important decisions which adolescents should bring. The outline of relevant researches illustrates the significance of romantic relationships and parenthood in thinking about the future, life goals and preferred life style of young people.

The orientation of young people towards establishing their own family is the research topic, with the goal of being understood and described through the prism of the young people's visions of their own future. The sample consisted of 204 students of the last grade of secondary school (17 years on average) from four towns in Serbia. The participants gave their own self-description to the question "How do you imagine that your life will look like in 10 years (where will you be living, what will you be working, who will be the important persons in your life, what significant events do you expect to happen in your life)". Using the qualitative descriptive approach – a method of the qualitative analysis of the content, two basic categories of elaboration of the orientation toward making one's own family were identified: (1) emphasizing parenthood and the marriage arrangement of living (in narratives of 82,79% participants); (2) emphasizing the romantic-partnership living arrangement (in narratives of 17,21% participants). In the further analysis of narratives, inside the first category are identified and presented in detail 5 subcategories, and three inside the second one in the further analysis in this work.

The concluding part of the article brings the conceptual and methodological specifics of the research in comparison to similar researches in Serbia and they are highlighted. Then, the results are discussed in the light of the emerging adulthood conceptualisations and gender differences in elaborations about forming one's own family in the future. Finally, the possibility of applying the findings in future researches and programmes of prevention is stressed.